

O HRABALOVĚ, FOKALIZACI, AUTORSTVÍ A LEKTORÁTU

Jakub Češka: Bohumil Hrabal – autor v množném čísle
Host, Brno 2018, 290 s.

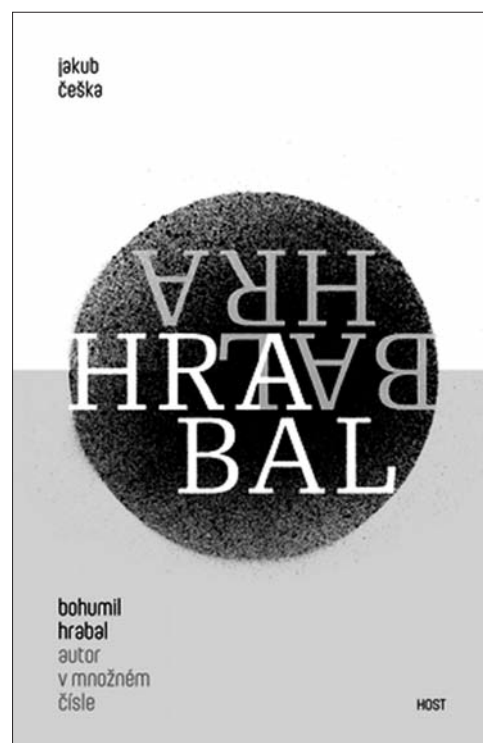
Knihou *Bohumil Hrabal – autor v množném čísle* kulminuje dlouholetý badatelský zájem Jakuba Češky o dílo Bohumila Hrabala. Češka je znám mimo jiné svou monografií o díle Milana Kundery (*Království motivů. Motivická analýza románů Milana Kundery*, 2005) a monografií o díle francouzského sémiologa Rolanda Barthesa (*Ztročený mýtus: Roland Barthes*, 2010). V posledních letech se, jak již bylo řečeno, zabýval právě korpusem Hrabalova díla, o němž publikoval řadu studií.

V recenzované knize Češka přichází k Hrabalovu dílu se zajímavou interpretační perspektivou: pozornost zaměřuje na to období Hrabalovy tvorby, které bývá v rámci tuzemského bádání přehlíženo. Jde o díla, jež vycházela za normalizace, a tudíž je u nich předpokládán značný zásah lektorů, kteří – jak by se alespoň mohlo zdát na první pohled – původní „hrabalovskou“ autenticitu přetvořili do výrazu konformního literárního stylu dané doby. Zadruhé, Českova interpretace Hrabalova díla jako celku staví na analýze variantnosti. Na jedné straně tak Češka nepřímě boří různé mýty o Hrabalovi jako spisovateli (například mýtus Hrabala-autora jako zapisovatele životních osudů lidí z okraje společnosti), na straně druhé provádí, jak je jeho zvykem, detailní výklad literárních děl, aby odhalil jejich vnitřní strukturu. Nezůstává však na rovině imanence literárního díla, ale zohledňuje i politicko-sociální souvislosti, které text spoluutváří.

Monografie začíná důkladným čtením Hrabalovy novely *Obsluhoval jsem anglického krále*. Češka se zaměřuje na způsob fokalizace vyprávění a mimo jiné ukazuje, jak

se Hrabal k tomuto dílu znovu a znovu vracel. Češka definuje, byť s vědomím jistých ústupků, *Obsluhoval jsem anglického krále* jako pikareskní román, a to proto, že tu prakticky nenarazíme na hodnotící soudy. Jak píše, „třebaže se Dítě snaží říci o sobě i o světě vše, postrádáme jako čtenáři určitý orientační bod, jelikož se hrdina zdráhá tento svět hodnotit. Absence hodnotících soudů představuje převažující tendenci vyprávění, nebo přesněji řečeno dojem, který v nás vyprávění zanechává, než aby šlo o nějakou důsledně dodržovanou střídmost v hodnocení. Hodnotící soudy nejsou totiž v Dítěově podání vždy zcela jednoznačné, někdy mohou být chápány jako parodie morality, jindy jsou zase v rozporu s převažujícím míněním“ (s. 33).

Češka obrací pozornost i k malému vzrůstu hlavní postavy, neboť není pouhou fyzickou charakteristikou, ale promítá se do Dítěova vidění světa. Dítě vždy stojí v podřízeném postavení a chce se z něj vymanit (anebo, což je ale soumězná varianta, to, co je přítomno ve „výšce“, je nutné snížit na úroveň materiality – zde je možná zaznamenat ozvuk Bachtinova čtení díla Françoise Rabelaise). Podle Češky tak můžeme *Obsluhoval jsem anglického krále* číst jako svého druhu román zsvěcení/iniciece, jehož jednotlivé fáze odrážejí posuny politicko-sociálních poměrů. Tento fakt Češka ukazuje na proměně perspektivy, která se odehrává v první třetině páteho dílu: „Dítěťův sen nekončí tím, že se stane hoteliérem nebo milionářem, neboť jeho touha se upíná k akceptaci [...]. Dítě demaskuje nejen své prvorepublikové iluze, nýbrž zaujímá zcela jiný vztah i k vyprávění. To se pro něj stává prostředkem vyptávání se na sebe, porozumění sobě i světu.“ (s. 75) Pokud Češka počítá k základním stavebním kamenům Hrabalova stylu použití principu souměznosti/synekdochy, pak tento prvek nejlépe vysvětluje v kapitole druhé, zaměřené na komparaci *Ostře sledovaných vlaků* a povídky *Kain*.

Třetí kapitola důkladně analyzuje variantnost Hrabalova díla. Češka porovnává různé verze *Hlučné samoty* a ukazuje, jak Hrabal text neustále přepracovával. Akt psaní se tak jeví jako kontinuální a ze své povahy neukončitelný. Kromě geneze různých verzí se Češka věnuje také Jirousovu vystoupení proti Hrabalovi a ukazuje jeho paradoxnost: „Jirous přejímá státem vnucovanou totální politizaci kultury, represivní opatření státu umocňuje tím, že je posvěcuje.“ (s. 128) Jak Češka podotýká, Jirous „nedává čtenáři na výběr, neboť není pochyb, kde je dobro a zlo“ (s. 129). Pro Jirouse je tak literatura prostředím, které je naplněno etickými významy – na to Hrabal nepřímě odpovídá variantností *Hlučné samoty* a její sebeironií: „Zatímco bytostným rysem *Hlučné samoty* je meditativní a sebeobviňující poloha vyprávění, Jirousovo gesto naopak spočívá v obvinění druhého jako prostředku sebelegitimace, k němuž se druzí pompéznost, patetičnost a sebestředná

vzletnost.“ (s. 129) Češka rozpracovává i již dříve nastíněný motiv karnevalizace: opět srovnává různé varianty a v té druhé označuje jako jeden z uzlových bodů vyprávění historiku s „Posranou Mančou“ (s. 157).

Následující kapitola prohlubuje analýzu variantnosti, a to na Hrabalově rané povídce „Jarmilka“. Češka interpretuje různé verze tohoto vyprávění, které je nesené diskurzivním zaktovením totálního realismu, ovšem toto označení je označením povrchovým; Češka ukazuje, jak i zde se projevuje svébytnost Hrabalova tvůrčího gesta.

Poslední kapitola se zaměřuje na lektorská řízení, která probíhala nad Hrabalovými díly v 70. letech. Kritici toto období často označují jako „neautentické“ (tento pohled proponoval, byť i v období dřívějším, i Lopatka), Češka však ukazuje, jak Hrabal právě tehdy dozrál v suverénního autora (s. 224) – a všímá si i toho, jak se změnila povaha lektorského řízení: „V lektorském řízení k Hrabalovým strojopisům v šedesátých letech formulovali hodnotitelé svá stanoviska ostře, vyhraněně, snažili se je argumentačně podpořit, oproti tomu lektorát sedmdesátých let může působit dojem opatrného našlapování a zdvořilých návrhů (s výjimkou přípravy výboru povídek Každý den zázrak), přitom opak byl pravdou. I náznak výtky vedl k úpravě textu. Pokud lektor doporučil určitou změnu, redakce musela vzít v úvahu i mírně formulovanou námitku.“ (s. 230) Je podstatné, že Češka v této kapitole do interpretace zapojuje i kulturně-politický rámec a v rámci jednotlivých lektorských posudků na různá Hrabalova díla jej důkladně analyzuje.

Češkova publikace je jednoznačně přínosná. Vychází ze zajímavé interpretační perspektivy a uceleně vykládá Hrabalovo tvůrčí gesto s ohledem na jeho vnitřní strukturu a konzistenci, která poněkud paradoxně spočívá ve variantnosti. Oceňuji detailnost autorova pohledu, hloubku jeho výkladu a zároveň lehkost stylu.

Martin Charvát

VZPOMÍNKY A ZÁPISY ČESKÉHO HISTORIKA

František Kutnar: Děkuji životu
Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2017, 224 s.

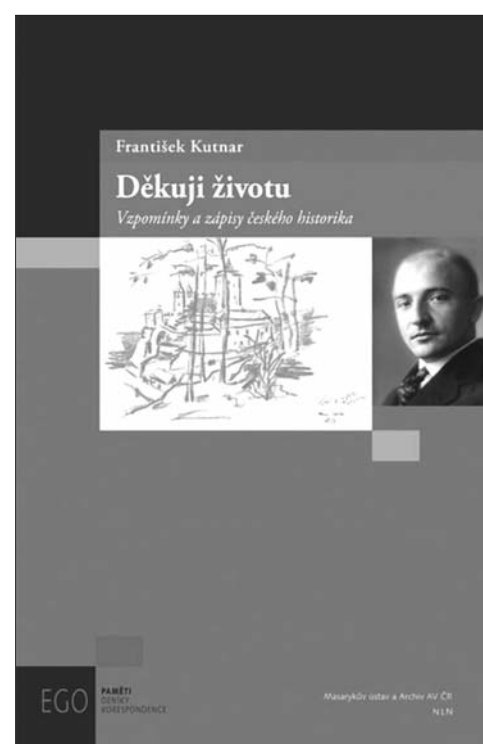
Osobnost historika Františka Kutnara (1903–1983) se v poslední době stala v odborné veřejnosti předmětem hlubšího zájmu. Vyšlo několik reedic jeho starších prací, jimž dominuje druhé a třetí vydání *Přehledných dějin českého a slovenského dějepiscetví*. Zahrnuje přes tisíc stran a na rozdíl od původního vydání ze sedmdesátých let je oproštěno od dobou vynucených přídatků a formulací. Dále vyšly dvě monografie o Kutnarovi – drobná od Judyty Hrdé a podstatnější od Veroniky Středové. V lázních Sedmihorkách se konala vědecká konference o tomto historikovi, příspěvky pak vyšly pod názvem *Podíl Františka Kutnara a agrárního dějepiscetví na formování obrazu české minulosti*. Roku 1993 Historický klub překvapil nepatrným bibelotem *Příroda a domov*, jenž obsahoval dvě Kutnarovy vzpomínkové kapitoly. Obě se staly též součástí memoárové publikace *Děkuji životu*, která vyšla roku 2017 zásluhou Nakladatelství Lidové noviny, Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd ČR.

Nejde o historikovy ucelené memoáry, nýbrž o jejich nepatrný zlomek. Kniha o více než dvě stě stranách je sice rozvržena do čtyř oddílů, ale v podstatě má dvojí charakter – obsahuje lyrické črty vztahující se k autorově dětství, k rodinnému prostředí, k venkovské přírodě a deníkové záznamy z padesátých až sedmdesátých let. Do jednoho titulu tak byla zahrnuta dvě dosti nesooudá torza.

Lyrické črty jsou plny okouzlení rodným prostředím a krásami podkrkonošské přírody (František Kutnar se narodil v Mlázovicích u Hořic a také tam zemřel). Věcný a faktograficky zaměřený dějepisec se zde projevuje jako podmanivý lyrik, jenž čtenáře obeznamuje s kulturou a obyčejí podkrkonošské vesnice a s podkrkonošskou přírodou; Kutnar zná kdejaké kvítko, ví, jak probíhala vesnická zabijačka, a je schopen si i po desítkách let vybavit vzezření a reakce nejrůznějších osob, především příslušníků vlastní rodiny.

Hřejivost a láskyplnost se však vytrácí z deníkových záznamů padesátých, šedesátých a sedmdesátých let – Kutnar se v zápisích odreačovává, jeho texty svědčí o nepřizní doby a šikaně v zaměstnání na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Jako duše poctivá a nekompromisní jen s podivem zíral na kuriózní přemety například z počátku normalizace. Jestliže první část publikace má lyrický, obdivný a okouzlený ráz, pak druhá je pravým opakem. Není zahořklá, Kutnar se pochumnosti a nenávisti brání, byť se stal obětí politických čistek. Ač mnohé ze společenského nemravu dopadá také na něj, snaží se v osobním deníku přistupovat k dobové situaci jako historik a jako dějepisec ji nahlížet. To platí obecně, a dokonce i tehdy, když své poznámky píše v nemocničním pokoji jičínské interny.

Publikace *Děkuji životu* je tedy memoárové torzo, řada podstatných věcí není řečena – smrt zasáhla. I z letmých poznámek však lze dedukovat mnohé. František Kutnar začal svou dráhu vysokoškolského učitele v Olomouci na Univerzitě Palackého, na tamní Filozofické fakultě působil v le-

tech 1947–1955 (pak přešel na Univerzitu Karlovu). O olomouckém údobí není v knize téměř nic, pouze jeden zsvěcenější záznam z konce padesátých let, který se vztahuje k smrti anglisty Ladislava Cejpa. Kutnar žijící ve vzdálené Praze píše o smrti, editorka to nijak neupřesňuje – šlo ovšem o sebevraždu, o další oběť padesátých let. Cejpmu, vynikajícímu znalci anglického středověkého písemnictví, bylo tehdy pouhopouhých 49 let. Kutnarova poznámka o Cejpmu je závažná tím, že je to v podstatě jediné místo těchto memoárových textů, kde vyznává, že se – podobně jako Cejp – přikláněl k strukturalisticko-funkční metodě. Kutnar byl strukturalista, což byla

v padesátých letech zavržená metodologie.

V této souvislosti nelze docenit práce těch mladších historiků, kteří na Kutnarův strukturalismus v nedávné době nejen poukázali, ale náležitě jej charakterizovali – mám na mysli Karla Štefka (v referátu ze zmíněného symposia) a Veroniku Středovou (v uvedené monografii – má název *František Kutnar a strukturalismus v interpretaci sociálních a hospodářských dějin*). Poznámku o Ladislavu Cejpmu končí Kutnar slovy, která dostatečně vypovídají o jeho charakteru: „Milý příteli Cejpe, nevím jak, ale právě v těchto dnech, když se tak útočí na mé vědecké principy a když se tak otráasají základy mé těžce vydobyté životní existence, o jejichž peripetiích jsme často spolu hovořili, podobně jako o tvých v podstatě šťastnějších, ale stejně napadaných, jsem si vzpomněl několikrát, co bys tomu asi říkal, kde jsem opět dnes a co zase promyslím a probojovávám. Vzpomínám na tebe už mrtvého, vzpomínám na jiskření Tvých myšlenek a nezapomenu oněch vlakových symposií, ve kterých jsme prožívali kus osobního a národního života.“ A podobné pasáže nejsou v tomto memoárově-deníkovém souboru zdaleka ojedinělé.

František Kutnar byl jedním z Pekařových a Šustových žáků, kteří se snažili do savadnímu pozitivistickému dějepiscetví vtisknout modernější podobu. Mlázovický rodák o tuto obrodu usiloval zejména v oblasti sociálních a hospodářských dějin. Memoárově-deníkový komplex podává o tomto odborném zaměření částečně svědectví. Avšak daleko více podává svědectví o nesnadnosti a klopotnosti zvolené cesty.

František Všeticka